

UOT 33

İQTİSADI TƏHLÜKƏSİZLİK MİLLİ TƏHLÜKƏSİZLİYİN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

Aqşin HAQVERDİYEV*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 20 dekabr 2023; çapa qəbul edilmişdir: 16 yanvar 2024; online-da çap edilmişdir: 21 mart 2024.

Received: 20h of December, 2023; accepted: 16th of January, 2024; published online: 21th of March, 2024.

Açar sözlər: *milli təhlükəsizlik, iqtisadi təhlükəsizlik, böhran əleyhinə tədbirlər, iqtisadi təhlükəsizlik meyarları*

Giriş

İqtisadi təhlükəsizlik milli iqtisadiyyatın müstəqilliyini, sabitliyini və dözümlülüyünü, daim yenilənmə və özünü inkişaf etdirmək qabiliyyətini təmin edən şərtlər və amillər dəstidir. Milli təhlükəsizlik sistemində iqtisadi təhlükəsizlik ölkənin etibarlı müdafiə qabiliyyətinin, cəmiyyətdə ictimai sabitliyin təmin edilməsi və ətraf mühitin fəlakətlərdən qorunması kimi komponentlərlə üzvi surətdə bağlıdır. Burada hər şey bir-biri ilə əlaqəlidir. Bir aspekt digərini tamamlayır: zəif və keyfiyyətsiz iqtisadiyyatda hərbi təhlükəsizlik ola bilməz. Necə ki sosial konfliktləri olan cəmiyyətdə nə hərbi təhlükəsizlik, nə də effektiv iqtisadiyyat olması mümkün deyil. Bu cür münasibətləri vurğulayarkən yadda saxlamaq lazımdır ki, həlledici və əsas rol iqtisadi təhlükəsizliyə məxsusdur.

1. İqtisadi təhlükəsizliyin əsas subyektiv cəhətləri

İqtisadi təhlükəsizlik özü çox mürəkkəb daxili struktura malikdir. Faktiki proseslərin təhlili və xarici təcrübənin qiymətləndirilməsi üç mühüm komponenti fərqləndirməyə imkan verir:

İqtisadi müstəqillik: müasir dünya iqtisadiyyatında mütləq deyil. Milli iqtisadiyyatlarda əmək bölgüsünün beynəlxalq bölgüsü bir-biri ilə əlaqəlidir. Bu kontekstdə iqtisadi müstəqillik dövlətin milli resurslarına, məsuldarlığına və məhsulun keyfiyyətinə nəzarət etmək, iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətliliyini və onun dünya ticarətində bərabər iştirakını təmin etmək, elmi-texniki nailiyyətlərin əməkdaşlığını və mübadiləsini təmin etmək deməkdir;

Milli iqtisadiyyatın sabitliyi və dözümlülüyü: bütün formalarında mülkiyyətin qorunması, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün etibarlı şəraitin və zəmanətlərin yaradılması, vəziyyəti sabitləşdirə biləcək amillərin qarşısının alınması (cinayətkar strukturlara qarşı mübarizə, gəlirlərin bölüşdürülməsində ciddi fərqlərin inkar edilməsi və s.);

Özünü inkişaf və tərəqqinin olmaması: Bu, xüsusilə bugünkü dinamik inkişaf edən ölkə üçün vacibdir. İnvestisiyalar milli iqtisadiyyatın sabitliyi və özünü qoruması üçün zəruri və əsas şərtlərdən birinə çevrilir, innovasiya üçün əlverişli şərait yaradır, istehsalın daim yeniləşməsi, peşə hazırlığı və işçilərin ümumi mədəni səviyyəsini yüksəldir [8, s. 98-102].

* magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti
e-mail: akshin_haqverdiyev@mail.ru
ORCID: 0009-0007-6881-8836

İnsan cəmiyyətində təhlükəsizliyin təmin edilməsi intuitiv və şüurlu şəkildə inkişaf etmişdir. İqtisadi lüğətlərdə “təhlükəsizlik” sözü “təhlükəsiz dövlət” yəni “təhlükədən qorunmaq” kimi izah olunur, iqtisadçılar isə təhlükəsizliyi “heç bir təhlükə”, “təhlükəsizlik” və “etibarlılıq” kimi izah edirlər.

Bəşəriyyətin əsrlər boyu mövcud olan tarixi göstərir ki, qədimdə təhlükəsizlik problemi hər hansı sosial quruluşda ən vacib problem hesab olunurdu.

XX əsrin sonunda ümumi sistem anlayışları arasında “təhlükəsizlik” anlayışı xüsusi yer tutmağa başladı. Bu fakt insan inkişafının kəskinləşməsi, kütləvi qırğın silahlarının (nüvə) meydana gəlməsi, beynəlxalq terrorizmin yayılması, elmi-texniki tərəqqinin inkişafı ilə səciyyələnilir.

Kompüter və yüksək texnologiyalardan istifadə ticarətin sürətlənməsinə və kapital axınının artmasına səbəb olub. Bir tərəfdən bu, ölkələrin iqtisadi inkişafına təkan verib, digər tərəfdən təhlükə zonasını təkcə biznes aləmində deyil, dövlətin də fəaliyyətində genişləndirib.

Eyni zamanda cəmiyyətin təhlükəsizliyi konkret tarixi kateqoriyadır. Nəzərə almaq lazımdır ki, o, müxtəlif təşkilati formalarda müxtəlif kontekstlərdə görünür, digər vasitələrlə əldə edilir və öz məqsədlərinə tabedir.

İqtisadi təhlükəsizliyi təkcə daxili faktorların təsiri ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiya, xarici kapitalın təsirinin artması, mütəşəkkil cinayətkarlığın beynəlmilləşməsi proseslərində və beynəlxalq bazarlarda xarici kapital tərəfindən ölkənin potensial rəqib kimi sıxışdırılması cəhdlərində də iqtisadiyyatın zəifləməsinə hədəf götürə bilən real təhdidlərin elementləri vardır.

İqtisadi təhlükəsizlik problemlərini araşdırarkən son vaxtlar mütəxəssislərin və əhəlinin geniş kütləsi arasında çox yayılmış “*kölgə iqtisadiyyatı*” (Kİ) anlayışına nəzər salmağı lazım bilir. Məişət səviyyəsi anlamında bu, qeyri-qanuni fəaliyyət kimi təsəvvür edildiyindən, çox da dəqiq yozulmur. Bu anlayışın mütəxəssislər arasında da yekdil şərhə yoxdur. Hər bir təşkilat ona öz korporativ maraqları prizmasından baxır. Əslində isə söhbət iqtisadi fəaliyyətin elə qanunvericilik müstəvisində həyata keçirilməsi növlərindən gedir ki, onlar bu və ya digər səbəbdən ənənəvi qaydada statistika orqanları tərəfindən uçota alınma bilmir. Beləliklə, bütövlükdə qanunvericilik çərçivəsində fəaliyyət göstərən, lakin onun ayrı-ayrı tələblərini pozan (bəzi sahibkarlar üçün qanunlara əməl etmək yox, onların “yanından keçmək” daha əlverişlidir) iqtisadiyyat növləri həmin kateqoriyaya aid edilməlidir.

İqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyası, ümumilikdə ictimaiyyətin mənafeələrini və sosial-iqtisadi inkişafının təminini nəzərə almalıdır. İnkişaf etmiş beynəlxalq həyatın təcrübələri sübut edir ki, iqtisadi təhlükəsizlik zəruri şəkildə təmin olunmuş olarsa, ümumi təhlükəsizlik də təmin oluna bilər. Ümumən isə, təhlükəsizlik dünyada qəbul olunmuş 3 şəkildə yerinə yetirilir:

1. vətəndaşın təhlükəsizliyi;
2. ictimaiyyətin təhlükəsizliyi;
3. dövlətin təhlükəsizliyi.

İqtisadi təhlükəsizlik məsələləri ölkənin maraqlarını doğru və dürüst ifadə edən monetar, fiskal siyasətindən, ərzaq təhlükəsizliyindən birbaşa asılıdır. İqtisadi təhlükəsizlik vətəndaşların həyatı zəruri tələblərinin təmin edilməsinə, dövlətin qüdrətinin güclənməsinə, sosial-iqtisadi inkişafın təmininə böyük yollar açır. Ümumən isə iqtisadçıların zənninə, iqtisadi təhlükəsizlik təminatının 2 vacib faktoru var: 1. dövlət iqtisadi təhlükəsizliyin vacib təminatçısıdır; 2. dövlətin- millətin inkişafı, effektiv milli maraqları təmin etmək və inkişaf etdirmək qabiliyyətinin olması. Təsnif edilən münasibətə xüsusən təhlükəsizliyin bu tipləri ayrılır: *xəyali təhlükəsizlik*-təhlükələrin, ictimaiyyət üçün hal-hazırkı istənilən təhdidlərin olmaması; *real təhlükəsizlik* – təhlükələrdən qorunmaq qabiliyyəti.

İqtisadi təhlükəsizlik nəzəri baxışlarının ayrı-ayrı müddələrinin elmi tədqiqinə dair xüsusən qeyd etmək olar ki, mütləq təhlükəsizliyə çatmaq qeyri-mümkündür. Baxılan kontekstdə təhlükələrdən qorumaq demək olar ki, iqtisadiyyatın stabil və sabit inkişafının təminatı ilə bağlı işlərin lokal hissəsidir. Bunlarla bağlı iddia sürmək olar ki, iqtisadiyyatın inkişafına istiqamətləndirilmiş hər bir mexanizm və vasitələr iqtisadi təhlükəsizliyin müdafiəsi ilə bağlı tədbirlər şəklində qiymətləndirilə bilər.

2. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsinin əsasları

Azərbaycanda təhlükəsizlik vahid dövlət və milli iqtisadi kompleksi vasitəsilə təmin edildi. Bu, fəvqəladə hallarda böhranın nəticələrini aradan qaldırmaq üçün resursların mobiləşdirilməsinə imkan verdi (hərbi təhdidlərə qarşı dura bilən ordu və müdafiə sənayesi, dövlətin qlobal miqyasda təhlükəsizliyini təmin edən hakimiyyət təşkilatı, birləşdirilmiş milli siyasət, iqtisadi bərabərləşdirmə və məzumlara yardım).

1991-ci ildə siyasi müstəqilliyini əldə etmiş Azərbaycan Respublikası hazırda müstəqil dövlət kimi mövcuddur. Müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikası iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması baxımından çox böyük yol keçib. Ən böyük əhəmiyyət milli iqtisadi təhlükəsizliyə verildi. Milli təhlükəsizlik anlayışı həyati vacib siyasi məsələdir və iqtisadi nöqteyi-nəzərdən istənilən dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas məzmunudur.

Azərbaycan Respublikasında bazar mühitinin formalaşdığı indiki şəraitdə dövlət quruculuğunun möhkəmləndirilməsinin əsas şərtlərindən biri həm ölkənin, həm də mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, bütün təsərrüfat subyektlərinin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir.

Milli təhlükəsizlik, o cümlədən iqtisadi təhlükəsizliklə əlaqədar dövlət başçısı İlham Əliyevin siyasi-hüquqi mövqeyi son vaxtlarda ümummilli maraqlar prizmasından bir sıra direktiv sənədlərdə birmənalı şəkildə öz əksini tapmışdır. Bir neçə il öncə qəbul edilmiş “Milli təhlükəsizlik haqqında”, “Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında”, “Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları və digər normativ hüquqi aktlar bu qəbildəndir.

Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2007-ci il 28 iyul tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiya” və onun həyata keçirilməsi ilə bağlı 2007-2011-ci illər üçün Fəaliyyət Planının icrası bütün sahələrdə maliyyə nəzarətinin gücləndirilməsini tələb edir.

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi ölkənin sosial, ətraf mühit, mənəvi və hərbi maraqlarının əsas prioritetlərindən biridir. Bu, real və potensial daxili və xarici təsirlərin, böhranların, təbii fəlakətlərin təsirini minimuma endirmək, fərdin, cəmiyyətin və dövlətin hərtərəfli inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmaqdır.

Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi qurulmasının ilk illərində “Təhlükəsizlik haqqında” Qanun qəbul edildi.

Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə tapşırıqlar toplusunun müəyyənləşdirilməsində növbəti addım Azərbaycan Respublikasının İqtisadi Təhlükəsizlik Strategiyasının hazırlanması oldu. Dövlət İqtisadi Təhlükəsizlik Strategiyası iqtisadi sahədə milli maraqların təmin edilməsi və ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin qorunması məqsədilə hazırlanmışdır. İlk növbədə, “İqtisadi Təhlükəsizlik Strategiyası”nın bütövlükdə ölkənin milli təhlükəsizliyinin ayrılmaz tərkib hissəsi olduğu təsbit edildi. Strategiya iqtisadiyyatın inkişafını təmin etmək üçün nəzərdə tutulub. Bu strategiya cəmiyyətin fərdi, sosial, iqtisadi, hərbi-siyasi sabitliyi və dövlət bütövlüyünün təhlükəsizliyi, xarici təhdidlərə tab gətirmək bacarığı üçün əlverişli şərait yaradır.

Milli iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün aşağıdakı əsas təhlükələrin aradan

qaldırılması tələb olunur [5, s. 235-236]:

- Mülkiyyət bərabərsizliyi və yoxsulluğun artması;
- Regionların sosial-iqtisadi inkişafında bərabərsizliyin artması;
- Cəmiyyətin və iqtisadi fəaliyyətin kriminallaşdırılması.

Dronovun fikrincə, iqtisadi təhlükəsizlik ölkədə təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətinin etibarlılığına zəmanət verən və avtomatik təmin edən rejim, vəziyyət, hücum mühitidir. Dövlətin yaratdığı şərtlər təsərrüfat subyektlərinin, təsərrüfat fəaliyyətinin rejimini, onların statusunu və aqressiv mühitini təmin edir. Ona görə də, ölkə iqtisadiyyatına qarşı təhlükələrin qarşısını alan bu tələblər və şərtlər zəruri iqtisadi təhlükəsizliyi təmin edəcək mexanizmlərdir. İqtisadi təhlükəsizliyin mahiyyəti və məzmunu onun kəmiyyət və keyfiyyət xüsusiyyətlərini ifadə edən meyar və göstəricilərlə müəyyən edilir. Meyarlar iqtisadi təhlükəsizlik göstəriciləri vasitəsilə ifadə olunur. Göstəricilər hər hansı iqtisadi prosesin və ya hadisənin kəmiyyət və keyfiyyət xüsusiyyətləridir.

Ölkənin milli maraqları iqtisadi təhlükəsizliyin tələblərinə cavab verən iqtisadiyyatın vəziyyətinin meyarları və parametrləri şəklində formalaşdırılır:

- İqtisadiyyatın genişləndirilmiş istehsal rejimində fəaliyyət göstərmə qabiliyyəti;
- Əhalinin məqbul yaşayış səviyyəsi;
- Maliyyə sisteminin sabitliyi;
- Xarici ticarətin rəşional strukturu;
- Ölkənin elmi potensialını qorumaq;
- Vahid iqtisadi məkanın və çoxtərəfli beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin qorunması;
- Cəmiyyətin kriminallaşmasının qarşısının alınması;
- İqtisadi proseslərlə bağlı zəruri dövlət tənzimləmələrini müəyyən etmək və təmin etmək [3, s. 99].

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün iqtisadi siyasət tədbirləri və mexanizmləri baxımından aşağıdakı müddəalar təklif edilmişdir:

1) İqtisadi təhlükəsizliyin marjinal dəyərlərinin kəmiyyət parametrləri strategiyasının həyata keçirilməsi, ölkənin milli maraqlarını təhdid edən iqtisadi sahədə həddindən artıq inkişafın təmin edilməsi;

2) İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi mexanizminin ən mühüm elementlərindən biri-iqtisadi təhlükəsizliyə təhdidləri müəyyən edən amillərin monitorinqi və proqnozlaşdırılması;

3) Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı üzrə proqnozlar və proqramlar hazırlanarkən iqtisadi təhlükəsizlik məsələlərini, dövlət büdcələrini, ayrı-ayrı qanunvericilik aktlarını, maliyyə-iqtisadi məsələlərə dair digər normativ hüquqi aktları nəzərə almaq.

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün dövlət fəaliyyəti aşağıdakı əsas istiqamətlərdə həyata keçirilməlidir:

- İqtisadi təhlükəsizliyə təhdidlərin qarşısının alınması üçün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi, o cümlədən qanunvericilik və digər normativ hüquqi aktların hazırlanması;
- Maliyyə və iqtisadi qərarların iqtisadi təhlükəsizlik baxımından nəzərdən keçirilməsi [4, s. 236].

Hazırda iqtisadi sahədə Azərbaycanın milli maraqlarına tələblər xeyli artıb. Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası ilə müəyyən edilmiş milli maraqların həyata keçirilməsi yalnız davamlı iqtisadi inkişaf əsasında mümkündür. İqtisadi sahədə milli təhlükəsizliyə təhdidlər mürəkkəb xarakter daşıyır. Strategiyanın əsas müddəalarına riayət edilməsi balanslaşdırılmış idarəetmə qərarlarının qəbulunu asanlaşdırdı. Sosial sahədə təhlükə yoxsulluq həddində yaşayan insanların sayının artmasıdır. Bütün bunlar ölkənin milli təhlükəsizliyini təmin etmək üçün köklü tədbirlər tələb edir.

Bu məqsədlərə uyğun olaraq son illərdə ölkədə yoxsulluğun azaldılması ilə bağlı strateji vəzifə öz həllini tapmışdır. Bütün bu tədbirlər ölkədə sabitliyin təmin olunmasına yönəlib.

İqtisadi təhlükəsizlik aşağıdakı əsas komponentlərdən ibarətdir:

- dövlətin spesifik milli dövlət maraqlarının və məqsədlərinin tanınması (bu maraqlar həm ölkə daxilində, həm də xaricdə mövcuddur);
- dövlət suverenliyinin və müstəqil iqtisadi inkişafın qorunması;
- ölkənin beynəlxalq mövqeyinin dünya əmək bölgüsündə, istehsalatda, dünya ticarətində, beynəlxalq maliyyə və bank sistemlərində ixtisaslaşma və kooperasiyada dəyərli yerinin təmin edilməsi;
- özünümüdafiə və özünü təkmilləşdirmənin təmin edilməsi.

Milli maraqların müdafiəsi dövlət təsisatları tərəfindən daxili iqtisadiyyatın inkişafını, cəmiyyətdə ictimai-siyasi sabitliyi, milli maraqların həyata keçirilməsini və qorunmasını təmin edəcək mexanizmlərin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi yolu ilə müəyyən edilir.

İqtisadçılar, iqtisadi təhlükəsizliyi milli maraqları, bütövlükdə ölkənin sosial yönümlü inkişafını və kifayət qədər müdafiə potensialını təmin edən iqtisadiyyatın və güc institutlarının vəziyyəti kimi müəyyən edirlər [7, s.87-88].

Aşağıdakı iqtisadi təhlükəsizliyin növlərini ayırd etmək lazımdır:

- Maliyyə
- Enerji
- Əsgər
- Müdafiə
- Müdafiə sənayesi
- İnformasiya və qida təhlükəsizliyi və s.

Maliyyə təhlükəsizliyi dövlətin, dövlət orqanlarının və bazar institutlarının onun fəaliyyəti üçün ümumi iqtisadi şəraiti müəyyən dərəcədə təmin edə bildiyi maliyyə-bank sisteminin vəziyyətidir.

Enerji təhlükəsizliyi xüsusilə vacibdir. Enerji insan fəaliyyətinin bütün növlərini mümkün edən universal bir məhsuldur.

Müdafiə təhlükəsizliyi dövlətin xarici təhlükələrini əks etdirmək qabiliyyəti ilə xarakterizə olunur. Bu kontekstdə ölkədəki geosiyasi vəziyyəti müəyyən etmək və milli təhlükəsizliyi təhdid edən elementləri qiymətləndirmək lazımdır:

- Ordunun kəmiyyət və keyfiyyət tərkibi, strukturu, döyüş və mənəvi hazırlığı;
- Müdafiə strukturlarının keyfiyyəti və sərhəd təşkilatı;
- Bütün strukturların vəziyyəti və keyfiyyəti

İqtisadi maraqlara və təhdidlərə qarşı bir sıra prioritet tədbirlər və məqsədlər var. Hazırda milli iqtisadi təhlükəsizlik problemlərini güc tətbiq etməklə həll etmək mümkün deyil.

Dünya iqtisadiyyatının qlobalaşması şəraitində beynəlxalq qarşılıqlı asılılıq və iqtisadi güc artmaqda davam edir. Nəticədə zorlama motivinə getdikcə daha çox diqqət yetirilir.

İqtisadi fəaliyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi hesablamalarla müəyyən edilir. Bütün göstəricilər iqtisadi fəaliyyət amillərinin kəmiyyət nisbətini əks etdirir. Buraya iqtisadi maraqları təhdid edən istehsalın müxtəlif elementlərinin iqtisadi inkişafına təsir edən amillər daxildir. Bu göstəricilərə ölkənin maliyyə sisteminin inkişaf göstəriciləri, sosial sahədə rifah göstəriciləri və xarici iqtisadi fəaliyyətdə uğur göstəriciləri daxildir. Göstəricilərin kəmiyyət dəyəri beynəlxalq siyasi və hərbi vəziyyətdən asılı olaraq dəyişə bilər. Konkret təhlükələrin səviyyəsi elmi və texnoloji kəşflərdən və insanların, cəmiyyətin və dövlətin ehtiyaclarının dəyişməsindən asılıdır [6, s. 236-237].

Nəticə

İqtisadi təhlükəsizliyin hədləri hər hansı maliyyə-iqtisadi göstəricilərin məhdudlaşdırıcı dəyərləridir ki, bu da iqtisadiyyatın normal fəaliyyətini qeyri-mümkün edir.

Birinci qrup hədlər birinci səviyyəli makroiqtisadi hədlərdir. Bu qrup ölkənin iqtisadi sahədə milli maraqlarının əsas xüsusiyyətlərini və iqtisadi təhlükəsizliyə təhdidləri

əks etdirir.

İkinci qrup hədlər ikinci səviyyənin makroiqtisadi mahiyyətinin hədləridir. Bu qrupun göstəriciləri birinci qrupun göstəricilərinin xüsusiyyətlərini aşkar edir və tamamlayır, həm də dövlət əhəmiyyətlidir.

Üçüncü qrup hədlər funksional və sənaye hədləridir. Onlar sektordaxili səviyyədə və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələri səviyyəsində iqtisadi təhlükəsizlik sahəsində milli maraqları ətraflı şəkildə əks etdirir. Bu qrupa iqtisadi təhlükəsizlik və milli təhlükəsizliyin digər aspektləri arasında sərhəddə yerləşən təhdidləri xarakterizə edən hədlər daxil edilmişdir. Bunlara demoqrafik, sosial-siyasi, müdafiə sənayesi təhlükəsizliyi və insan sağlamlığı məsələləri daxildir. Bu hədd qrupları insanların həyat problemlərini əks etdirdiyi üçün vacibdir.

Dördüncü qrup regional təhlükəsizlik hədləridir. Hər bir regionun iqtisadiyyatının özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, həddi dəyərlər yaratmaqda çətinlik onların həmişə hesablamalara və riyazi əməliyyatlara uyğun gəlməməsidir. Bu kontekstdə digər ölkələrlə müəyyən edilərkən normativ metoddan, ekspert qiymətləndirmə metodundan və ya oxşar üsuldən istifadə etmək tövsiyə olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. Həsənov R.T., Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının bazar modelinin konseptual əsasları, Bakı: Elm, 2011, 343 s.
2. Məmmədov N.A. "Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi. Bakı: Elm, 2015, 143 s.
3. Богомолов В. А. Экономическая безопасность, Москва: Союз, 2006, с. 98-102
4. Дзлиев М.И., Урсул А.Д. «Основы экономической безопасности России» // «Экономика», 2003, с. 236-237
5. Кушлин В.И. «Государственное регулирование». Москва: Чизиклер, 2005, с. 301-308
6. Некишев А., «Технологический терроризм как угроза национальной безопасности» // Журнал «Финансы, экономика, безопасность». Москва, 2006, № 11 (28), с. 25-30
7. Сенчагов В.К., «Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самооборона и развитие»// Москва: «Финстатинформ», 2002, с. 87-90
8. Сенчагов В.К., «Экономическая безопасность». Москва, 2005, с. 235-240.

Резюме

Ақшын Хагвердиев

Экономическая безопасность как составляющая национальной безопасности

В статье рассматриваются вопросы экономической безопасности как одного из основных элементов национальной безопасности, их оценка по отношению к антикризисным мерам и пути обеспечения национальной экономической безопасности.

Обеспечение экономической безопасности традиционно является одним из важнейших условий защиты нормальных условий жизни населения страны, обеспечения национальной экономики ресурсами, последовательной реализации национальных и государственных интересов. Необходимость обеспечения экономической безопасности как составляющей национальной безопасности существенно возрастает в период кризиса. Неадекватная оценка характеристик, факторов и критериев развития экономической системы отрицательно влияет на механизмы поддержания стабильности в обществе и ограничивает возможности разработки и реализации программ экономической компенсации и стабилизации.

В наше время актуальной проблемой остается не обеспечение экономической безопасности, а ее анализ. Поэтому при разработке стратегии экономической безопасности в любом обществе необходимо исследовать и оценивать факторы экономического риска. Это требует специальных

навыков, точного анализа проблемы экономической безопасности и исследования ее особенностей. Для этого необходимо детально рассмотреть систему показателей экономической безопасности.

Экономическая безопасность каждой страны зависит от уровня развития ее национальной экономики, национального интереса в обеспечении экономической безопасности, здорового или нездорового морального духа людей, а также аспектов социального развития, того, какой будет обороноспособность страны. используется. потенциал и т. д. это зависит.

Определяющее место в общей системе национальной безопасности принадлежит экономической безопасности. Несмотря на то, что понятие “экономическая безопасность” широко распространено в практике зарубежных стран, оно является относительно новым в деятельности органов управления экономикой республики и не имеет однозначного толкования. Общепринятое определение таково: экономическая безопасность характеризует социальную ситуацию, способную самостоятельно определять пути и правила экономического развития народа.

Экономическая безопасность не может ограничиваться только влиянием внутренних факторов. Имеются элементы реальных угроз, которые могут быть направлены на ослабление экономики в процессах интеграции в мировую экономическую систему, усиление влияния иностранного капитала, интернационализацию организованной преступности, попытки подавления страны как потенциального конкурента. иностранного капитала на международных рынках.

Ключевые слова: *национальная безопасность, экономическая безопасность, антикризисные меры, критерии экономической безопасности*

Summary

Aghshin Hagverdiyev

Economic security as a component of national security

The article discusses economic security issues as one of the main elements of national security, their evaluation in relation to anti-crisis measures and ways to ensure national economic security are discussed.

Ensuring economic security is traditionally one of the most important conditions for protecting the normal living conditions of the country's population, providing the national economy with resources, and consistent implementation of national and state interests. The need to ensure economic security as a component of national security increases significantly in times of crisis. Inadequate assessment of the characteristics, factors and criteria of the development of the economic system has a negative impact on the mechanisms of maintaining stability in society and limits the possibilities of developing and implementing economic compensation and stabilization programs.

In modern times, rather than ensuring economic security, its analysis remains a pressing problem. Therefore, when developing an economic security strategy in any society, economic risk factors should be investigated and evaluated. This requires special skills, accurate analysis of the economic security problem and investigation of its unique features. For this, it is necessary to examine the system of economic security indicators in detail.

The economic security of each country depends on the level of development of its national economy, national interest in ensuring economic security, healthy or unhealthy morale of people, as well as aspects of social development, how the country's defense will be. is used. potential etc. it depends.

The defining place in the general system of national security belongs to economic security. Despite the fact that the concept of “economic security” is widespread in the practice of foreign countries, it is relatively new in the activity of the governing bodies of the republic's economy and is not unambiguously interpreted. The generally accepted definition is as follows: economic security characterizes the social situation that can independently determine the ways and rules of economic development of the people.

Economic security can not be limited only by the influence of internal factors. There are elements of real threats that can target the weakening of the economy in the processes of integration into the world economic system, the increase in the influence of foreign capital, the internationalization of organized crime, and attempts to suppress the country as a potential competitor by foreign capital in international markets.

Key words: *national security, economic security, anti-crisis measures, criteria of economic security*

Redaksiya heyətinin üzvü i.e.d., prof. Həsənli Yadulla Həmdulla oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.